zijn hoede moest zijn, aangezien er zich, onder de vluchtelingen, zoveel kwade elementen bevonden – mensen, die uit Duitsland wèg wilden niet alleen omdat ze Joden waren, maar ook omdat, uit hoofde van criminele antecedenten, hun de grond te heet was geworden onder de voeten.

Dit artikel nu citeerde Z.E. uitvoerig. En hij voegde daaraan toe – wat ik reeds wist – dat van de politie te Kiel bericht was ingekomen dat de betrokkenen de communistische beginselen waren toegedaan. Op grond van een en ander moest hij dan elke verdere discussie van het geval als overbodig beschouwen.

Ik kon daarop slechts antwoorden – het wàs vrijmoedig, maar er viel in de zaak niets te verliezen – dat het mij verwonderde door een minister een notoir revolver-blad te horen citeren, en dat het Z.E. toch bekend moest zijn hoe weinig te bouwen viel op de Duitse politiële voorlichting.

Daarmee was de audiëntie ten einde, en ik verliet het Plein, eerlijk gezegd een beetje geschrokken van mijn eigen moed.

Maar de volgende ochtend werd ik vroeg opgebeld door de heer Van IJsendijk, de – in vluchtelingenzaken altijd welwillende – commissaris van de Amsterdamse vreemdelingendienst. "Instructie uit Den Haag: de mensen mogen blijven. En speciaal verzoek van de minister om u dit persoonlijk mee te delen."

Aan deze ervaring heb ik dan toch iets als een zwak voor Van Schaik overgehouden. En tevens het oordeel dat hij, als hij maar met enige fermeteit werd toegesproken, nog de kwaadste niet was.

Met de ambtenaren van het departement heb ik uiteenlopende ervaringen opgedaan. Maar één wil ik met ere noemen. Het is mr. J. C. Tenkink, later secretaris-generaal, maar destijds – want het stuk speelt thans in de winter van 1938–1939, kort na de *Kristallnacht* – referendaris, speciaal belast met de beslissing over admissie van uitgewekenen.

Ik was toen aangewezen om de admissiekwesties met hem te behandelen. "Goed," zei Tenkink, "maar ik wil graag elk geval op zijn individuele mérites keuren. En daar heb ik, binnen mijn dagelijkse werktijd, geen gelegenheid voor. Maar kom dan maar 's avonds bij mij thuis, om gezamenlijk de zaken te bekijken."

Aldus geschiedde. En ik heb dan de herinnering aan menige nacht – want er werd soms doorgewerkt van 8 uur n.m. tot 5 uur v.m. –, waarin Tenkink, onvermoeibaar, elk geval afzonderlijk met mij in beschouwing nam.

Natuurlijk was het dikwijls touwtrekken: Tenkink had nu eenmaal van zijn chef, toen Goseling, scherpe instructies speciaal met het oog op de Nederlandse arbeidsmarkt. Maar binnen het bestek van deze instructies gaf hij zijn inwilliging waar het maar èven kon. En dat hij zijn vrije tijd offerde voor de goede zaak, daarvoor wil ik hem hier graag hulde brengen.

Ook de magistratuur ondervond de reflex van het vluchtelingenprobleem. Dit dan bovenal ter zake van verzoeken tot uitlevering, gezegd extraditie, ingediend door de Duitse justitie.